մոլեռանդ բնաւորութիւնն է: Երիտասարդութիւնը աշխատում է այժ, գիտակցաբար և ուղիղ նպատակայարմար ճանապարհով, բայց հոգևորական դասը, կողմնակի կերպով վնասում է այդ գործին. որպէս զի ժողովրդի ինքնաճանաչութիւնը չը զարթնի, և յանկարծակի չը պահանջէ նրանից այն հաշիւը, որը նա իրաւունք ունի պահանջելու:

Կան, ի հարկէ բացառութիւններ, և այդ բացառութիւն կազմող հոգևորականք, իրաւամբ կարող են առաջնորդ կոչվելու, և հոգևոր և մարդկային ճանապարհի մէջ: Հոգևորական դասից ազգը պահանջում է շատ իրաւացի և չափաւոր գործողութիւն, այն է աջակցութիւն երիտասարդական խմբին: Մի քաջալերական և խրախուսական խօսք, մի անկեղծ ազգասիրական արտայայտութիւն, մի ճշմարիտ հոգևոր խօսք, թէ «բոլորդ Աստուծոյ խօսքին համեմատ եղբայր էք, և ազգութեամբ մի:» Հոգևոր առաջնորդի նպատակը պէտք է լինի խաղաղութիւնը, և եղբայրական սէրը, որը պէտք է ներշնչէ նա ազգային մարմնի մէջ: Այն ժամանակ հոգևոր դասակարգը կը լինի կատարեալ անդամ պատուելի քրիստոնէական ժողովի մէջ, և նախամեծար անդամ ազգային միացեալ գերդաստանի մէջ: Հեռու չէ ժամանակը, հեռու չէ վերջնական րոպէն, երբ ժողովուրդը կը զարգանայ ինքնաճանաչութեամբ և այն ժամանակ, հեշտ չի լինի ուղղել անցեալ սխալը:

Այժմ հայը կարօտ է, ոչ թէ անգործ և լոկ անուամբ հ ա յ ե ր ի, այլ կատարեալ գործողների, և Կովկասի հայը պէտք է ցոյց տայ թէ նա արժան է հայութեանը, արժան է բարոյապէս պաշտպան լինել իր ընկճված եղբայրների: Եւ այդ քայլը մեզանում կարելի կը լինի անել կրօնական ներողամտութեամբ և անկեղծ եղբայրական զգացմունքով:

Պետրոս Բէջպուրեան

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

22 սեպտեմբերի

Վանի սովատանջների օգտին հանգանակել եմ բարեկամներիցս 50 ր. 40 կ.: Փօստի ծախքը 40 կօպ. դուրս գալով, ուղարկում եմ ձեզ մնացածը և խնդրեմ ընդունել, տպելով նուիրատու անձանց անունները «Մշակի» էջերում:

Ղուկաս Խաչատուրեանց 3 ր. 20 կ., Ղևոնդ Յակոբեանց 2 ր., Կարապետ Մանուելեանց 2 ր., Զաւատ Գրիգորեանց 1 ր. 50 կ., Сергѣй Туразовъ 2 р., Նիկոլայ Դանիէլեանց 1 ր., Захаръ Бабеловъ 1 р., Թէոս Ղուկասեանց 2 ր., Իսահակ Պարոնեանց 3 ր., Զաքարայ Հայրումեանց 1 ր. 20 կ., Մարտիրոս Տէր-Մաթէոսեանց 1 ր., Միխայէլ Տէր-Պօղոսեանց 1 ր., Զաւատ Նալբանդեանց 1 ր., Константинъ Статевъ 1 р, Իսահակ Սարգիսեանց 1 ր., Ստեփան Մազմանով 1 ր., Մէլք Մուսայեանց 1 ր. Александръ Струсвъ 50 կ. Նիկոլայ Ալախաեանց 1 ր., Պօղոս Հայրապետեանց 50 կ. Աւետիս Բաղիրեանց 1 ր. Սարգիս Ստեփաննեանց 50 կ., Օհանջան Շահկիտանեանց 2 ր., Թարխան Տէր-Յանուէլեանց 1 ր. Ալէքսանդր Սլվազեանց 1 ր., Երուխ Կարդանեանց 1 ր., Սողոմոն Սողոմոնեանց 1 ր., Յարութիւն ադղասարեանց 50 կ., Սէրգէյ Մուրադեանց 1 ր., Զաւատ Ղևոնդեանց 2 ր., Կլաչվերտի Եղիեանց 1 ր., Սամուէլ Համբարցումեանց 1 ր., Համբարձում Տիրօղեանց 1 ր., Մկրտիչ Եսայեանց 1 ր., Միքայէլ Առուզամեանց 1 ր, Եօվսէփ Խօսրովեանց 1 ր., Մարտիրոս Մանուկեանց 1 ր., Յովակիմ Մուրադեանց 1 ր., Շաքար Թումայեանց 50 կ., Առաքէլ Աղաբաբեանց 1 ր. Յակոբ Յարութիւնեանց 50 կ., Պօղոս Հայումեանց 1 ր., Գիւլամբար Սանտուրեանց 50 կ.: Ընդամենը 50 րուբլ:

Ղուկաս Խաչատուրեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ստացանք ՓՈԹԻՈՑ պ. Կարապետ Պօպօվից 2000 րուբլ, որից կէսը յօգուտ «Միացեալ ընկերութեան», կէսն էլ յօգուտ Վանի սովեալների: Այդ գումարը ստացանք Ծովեաննեանց եղբայրների ձեռքով Թիֆլիսում:

—

Հոկտեմբերի 4-ին, առաւօտեան ժամը 6-ին, ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ սուրբ Մինաս կոչված թաղում, փողոցի մէջ, աւազակները բռնելով մի մրգավաճառի, կամենում են խեղդել նրան և կողոպտել: Պատահմամբ ճանապարհով անցնում է մի տիրացու, աւազակները տեսնելով նրան փախչում են, տանելով իրանց հետ մրգավաճառի քամարը և ժամացոյցը: Մրգավաճառը վիրաւորված է:

—

ՑԽԻՆՎԱԼԻՑ մեզ հաղորդում են, թէ այնտեղ և Շըվինդիս գիւղերում սաստիկ կարկուտ է եկել և մեծ վնասներ է պատճառել: Շըվինդիսում վեց տուն կործանվել է կարկուտից առաջ եկած հեղեղից:

—

Մեզ հաղորդում են, թէ պ. Սարումեանցը մըտադիր է ՀԱՒԼԱԲԱՐՈՒՄ նուիրատուութիւններ հաւաքել յօգուտ Վանի սովատանջների: Ժողովուրդը խիստ համակրութեամբ է վերաբերվում դէպի պ. Սարումեանցի ձեռնարկութիւնը:

—

Հոկտեմբերի 5-ին մի քանի երիտասարդներ նաւակի վրա գիշեր ժամանակ քէֆ են անելիս եղել, պտըտելով Կուր գետի վրա: Նրանցից մի քանիսը հարբում են, և միմեանց հետ կռուելով, ընկնում են գետի մէջ և խեղդվում:

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են. հոգևոր ուսումնարանի այժմեան հոգաբարձութիւնը շատ աշխատում է, որ ընկած ուսումնարանը կըրկին վերականգնեցնէ. վարձված են ուսուցիչներ և վարժուհի բաւարար ռոճիկներով. դասատուութիւնը սկսվել է:

—

ՄԵՂՐԻ գիւղից մեզ գրում են. չը նայելով, որ այս գիւղը բազմաթիւ գիւղերի կենտրոն է համարվում, բայց ոչ մի դպրոց չունի: Մի տիրացու միայն հաւաքել է իր շուրջը մի քանի երեխաներ և նրանց հետ ոչ այնքան պարապվում է, որքան զբաղեցնում է իր տնային գործերով: Գիւղի հասարակութիւնը մեծ բաղձանք ունի մի կանոնաւոր դպրոց հիմնելու, բայց չունի մի առաջնորդ՝ որ նրան ցոյց տար, թէ ինչ ձևով և ինչ միջոցներով պէտք էր հիմնել դպրոցը: Շատերը սպասում են թեմական տեսչի այցելութեանը, բայց թեմական տեսուչները այդպիսի խուլ տեղերում ոտք չեն կոխում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ԳՕԼՕՍ» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

—

Էրզրումից «Գօլօս» լրագրին գրում են հետևեալը սեպտեմբերի 23-ից:

Ինչպէս երևում է, Թիւրքերի երախտագիտութեան զգացմունքը երբէք չի կորցնի իր բացասական յատկութիւնները. ռուսների մեծահոգութեան շնորհիւ ահա երկու տարի է, ինչ Թիւրքերը օգուտ են քաղում վառելու և շինութիւնների փայտից Սողանլուխի անտառից, որ ռուսներին է անցել: Մինչդեռ ռուսաց հպատակների նամակները չեն հասնում Ռուսաստան և, ինչպիսի բովանդակութիւն էլ ունենան նրանք, մի և նոյն է, բռնվում են Թիւրքաց փօստի մէջ և ոչնչացնվում: Թղթակցութիւնների հետ այդպէս անողորմ վարվելու առաջը կարելի է առնել միայն այստեղի ռուսաց հիւպատոսի շնորհիւ, որ ժամանակ առ ժամանակ ուղարկում է Սարիկամիշ մի առանձին մարդ ռուսաց փօստը բերելու համար: Ահա այդ մարդը ազատում է մեզ Թիւրքաց պաշարումից, մեր նամակները ամբողջութեամբ ռուսաց փօստատանը յանձնելով: Թիւրքերը նոյնքան շնորհակալ գտնվեցան դէպի ռուսները և այն գերիների վերաբերութեամբ, որոնք անցեալ պատերազմի ժամանակ մի քանի տեղ բռնվեցան: Խաղաղութիւնը հաստատելուց յետոյ յայտնվեցաւ, որ բոլոր ռուս գերիները կոտորվեցան «հայրենիքի կարօտից»:

Մեր նամակների վիճակին են ենթարկվում նոյնպէս և Ռուսաստանից մեզ ուղարկված թղթակցութիւնները. թէ ռուսաց և թէ հայոց պարբերական բոլոր հրատարակութիւնները, բոլոր մասնաւոր նամակները, որոնք հիւպատոսի թղթատարի ձեռքը չեն ընկնում, հէնց որ անցնում են Թիւրքաց սահմանը, բռնվում են սահմանների պահապաններից և, իբրև հեշտութեամբ այրվող նիւթ, գործ են ածվում կաֆէ եփելու համար: Այժմ հարց է ծագում, թէ միջազգային ո՞ր իրաւունքի վրա է հիմնվում բարեկամ կառավարութեան հպատակներին պաշարված դրութեան մէջ պահելը:

Որովհետև Թիւրք-ռուսական մասնաժողովը դեռ ևս չէ որոշել սահմանագիծը և որովհետև կանոնաւոր յարաբերութիւններ չեն հաստատված երկու կողմերի պահապան կենտրոնատեղիների մէջ, բաւական շատ անկարգութիւններ են կատարվում: Սրա պատճառը այն է, որ երկու կողմերի գործակատարները ժամանակաւոր և անորոշ պարտաւորութիւններ ունենալով, ամեն տեսակ անկարգութիւն միմեանց վրա են գցում: Ուրեմն շատ ցանկալի է, որ շուտով կանոնաւորվեն սահմանները և այնպիսի մարդիկ կանգնեցնեն, որոնք պիտանի լինեն սահմանական պահապանների պարտաւորութիւնները կատարելու համար:

Նոյնքան որոշ և խիստ կանոններ պէտք է ստեղծել հողատէրերի համար, որովհետև Թիւրքերից շատերը ռուսաց սահմաններից Թիւրքիա գաղթելով և չը կամենալով իրանց հողերը էժան գնով ծախել, իրանց հողերի համար առանձին կառավարիչներ են նշա-

---

էր չորս դէհս. արկածի էի սպասում, ուստի փոքրիկ հօտս միշտ աչքիս առջև էի պահում. մերթ ընդ մերթ կարճիկ սուլելով շունս մօտս կանչում և այդպէս նրան միշտ արթուն բռնում պարագայի կարևորութիւնը ստիպում էր որ ընկերներս իրարից անբաժան մնանք այդպիսի ժամերում. ինչքան էր լինում մեր զուարճութիւնը՝ երբ աւելի վտանգաւորին սպասած ժամանակներս յանկարծ սատանայ Թէղդորոմն*) էր ձեռն այսու այն կողմ փարտելով աչքերուս երևում, կամ երկչոտ լապտրակը (նապաստակ) ոտքերուս տակէն պրծնելով լեղապատառ փախչում սաստիկ արագութեամբ և ականջներովը խայտառակուած: Բըրդոտ հօտի երդուեալ թշնամին ուշ ուշ էր երևում ցածր տեղերում, բայց երևում, միշտն սէպ երեն օգնական առած: Փորի վրա տափակ պառկում է խոտանի մէջ կամ քարերու, և սպասում է հօտի իրեն մերձենալուն. երբ րոպէն յարմար է գտնում, սողալով յառաջ է մտնում և որսի կամ բկէն է բռնում, կամ եթէ ստիպմունք կայ սաստիկ արագութեամբ գործը կատարելու՝ կակուղ տեղէն է խածում, դմակէն եմ ուզում ասել: Ատուր մէկը հօտէն փոքր յետ էի մնացել. նստած խօսում էի ընկերներուս հետ. շունս էլ կողքիս, գլուխը թաթերու վրա դրած քուն ու արթուն էր մէկ էլ տեսայ ոչխարը խրտաւ՝ դոչ տալով մի կողմ. աչքերս լայն՝ գիտում էի, բան չէի տեսնում, բայց եթէ մէկ ոչխարի ակամայ յետ յետ ձըգուիլը՝ մինչ ինքը ճապկտում էր յառաջ երթալ յետի ոտները ծալուում էին, մինչ առջևիններու վրա ցիտակ խեղճը աշխատում էր միշտ դէպի ընկերները քաշուիլ. հասակ մի պուչ օդի մէջ խաղաց, որ և զգացուց ինձ գող թշնամու ներկայութիւնը. ես վազեցի, և յարձակուելու յորդոր տուի շանս, բայց սա, թէև ուժով ու աչարկու, դեռ խամ էր, ինչպէս ես, նոյնպէս և նա առաջին անգամն էր գայլ տեսնում. շփոթուած այս ու այն կողմ էր նայում, հոտոտում, ու չը գիտէր ո՛ր ուղղութեամբ վրա տայ. աւազակն արդէն փախչում էր՝ երբ մենք հասանք արիւնհեղութեան տեղը. գամփռս այս անգամ արիւնն հոտոտելով կատաղեցաւ, հաչեց, յարձակուեցաւ. գնաց նետի արագութեամբ թշնամու ետևից. աներևութացաւ բըլուրի ետև. քառորդ անցած՝ յետ եկաւ հեւալով և լեզուն դուրս ձգած: Ոչխարս կորուսել էր դմակի պոչը, և խեղճիս ամօթխածութեան վարագոյրը բռնութեամբ երկուս էր ճեղքուել. գիժուածի պէս կանգնել մնացել էր. անշուշտ անակնկալ արկածքը ապշութիւն էր տուել անասունին:

«Սիրում էի նաև, երբ կէսօրին դարբէջէն իջեցնում էինք ոչխարը ջրի վրա և պառկեցնում. կըթում էինք գուշի կամ թասի մէջ այծերու կաթը, դնում էինք ջրի մէջ՝ որ սառի, ապա բրդում էինք մէջը բոքոնն ու լաւաշը և անասելի ախորժակով ուտում: Չէինք մոռանում նաև մեր շներուն բաժին տալը. այդ հաւատարիմներու համար՝ ջրի ափին շինում էինք մի փոքրիկ գուբ՝ ամէնի համար առանձին, կաթը լցնում էինք մէջը, վրէն էլ փոքր ինչ ջուր աւելացնում, հացը խոշոր բրդում մէջը, յետոյ կանչում էինք ուտելու. լկում էին, լափում էին, լիզում էին, ու յետոյ լիզելով բերնները սրբում՝ քաշվում հնդուկում: Երբեմն էլ անէն հետներս բերած ճիւելու պանիրն ու խորոված հաւկիթները մեզ համար համադամ խորտիկներ էին:

«Սիրելի զբաղմունք էր և այն, երբ բնակութենէ հեռի աւերակներու մէջ, մեր պապերու աւերակներու մէջ՝ որ չէինք էլ իմանում, մանուկ հովիւներս ծուխ էինք դնում խորամանկ աղուէսներն իրենց ծակերու մէջ խեղդելու. այդ հնարիմացնելու ապարանքի մէկ մուտքը հողով ու քարով լըցնում էինք, միւսի մէջ խոտանն ու քակորը փոքր ներսով վառում ու դրսևանց դարձեալ կալնում՝ որպէս զի մուխը գետնափոր լաբիրինթոսի մէջ բանդուի և իւր զօրութիւնը ազդեցնէ ննջաւորին. երբ ապա դռները բաց էինք անում, եթէ տանուտէրը ներսն էր եղած եղել, տեսնում էինք որ սորա կամ նորա առջև ոտքերը պարզել ու հարթընելու քունն է քնել: Երբեմն էլ աւելի աղնիւ էինք վարվում. ծակամուտ շունն էինք ներս ուղարկում, բաց զօրութիւն բաց զօրութեան դէմ կռիւ մենամարտութեան վերջը լինում էր աղուէսի կամ փախուստը կամ անկումը: Շունը կուննեն որ քիթն ու ճիրանները արիւնլուիկ:

«Բայց հեռաւոր դաշտերում, դարևանդներու վըրա, ուր ամայութիւնն է տիրում, ուր երկնքի հաւքն է նստած կամ աւերակի քարակոյտի վրա կամ վախուտ ժայռի գլխուն, ուր փլատակներու մէջ վայրի խոտն է խռուացած մնացած՝ կամ ցաքասին ցախ դարձած. երբ հօտդ փռման գնում է, բայց այնքան յամր՝ որ հազիւ նշմարում ես շարժումը. երբ աչքդ աշնանային պարզ օդի մէջ նայում է դէպի երկնոլորտը և կարծում ես օդային բանակներ տեսնել որ խաղում են տեսութեանդ առջև ու ծփալով յառաջ են գնում և հատնում հուռնին. երբ արդէն թմբրութեանը մօտ հասած ճանճի երկայն ու բարակ և եղերաձայն բզզին ես լսում, կամ ճպուռի ընդհատ ընդհատ և նուաղկոտ ձայնով ճռոցը դերբուկներու միջէն, երևակայութիւնդ վերանում է՝ թափառ գնում է ինչպէս և այն օդային բանակները: Բայց ինչ է մանուկ հովուի երևակայութիւնը այն յաւիտենական լուռ և յօնքերը անդունդի վրա կախած ժայռերու տակ կամ համրացած մնջացած աւերակներու փոսերու մէջ, ուր ինքն իսկ երկչոտ նապաստակը յանկարծ ոտքիդ տակէն ցնորքի նման փախչելովը իւր հետ քեզ էլ է լեղապատառ թողնում: Ժողովվում էինք իրար գլխու. միջնորէս մէկը նստած, միւսներս բոլորմիի իւր շուրջը, որս փորի վրա երկնցած ու գլուխս ձեռքերուս մէջ առած ու աչքերս նստողի վրա տնկած, որս էլ կողքի ընկած ու մէկ ձեռքի վրա գլուխներս դրած, որն էլ կանգնած, փայտը առջևը իբրև նեցուկ զարկած, այնոր ծայրին ձեռները դըրած ու ձեռներու վրա կուրծքը հանգչեցուցած, ամէնքս աչք ու ականջ եղած՝ մեր ընկերոջ շըրթներէն, այսպէս ասեմ, կախուած մնում էինք: Նա պատմում էր մեզ օձերու թագաւորութիւնը, նոցա բանակ կազմելը, աշխարհէ աշխարհ իրար վրա կռիւ երթալը, թագաւոր կամ թագուհի օձի կառքի դղրդոցը արշաւի ժամանակ կամ հանած շաչիւնն ու շչիւնը՝ որովհետև հպատակ օձեր են նորա կառքը կազմողները և քաշողները, կառքի՝ իւր ետևից թողած խորափոր հետքերն ու փոշու ամպը, թշնամիներու իրար տուած սոսկալի կռիւն ու ջարդը՝ ուր զէնքը գլխաւորապէս նոցա երկճիղ լեզուն է եղել, յետոյ ձորերու միջէն արեան հեղեղի գոչալով թաւալուիլն ու գնալը...: Պատմողը հարազատ էր. ասում էր թէ մշեցի կամ վանեցի կամ ես ինչ գիտեմ ինչ երկրացի մի մարդ է տեսած եղել այդ անցքը: Մի ուրիշ ընկեր առաջինի տեղն անցնելով հեքեաթ էր անում ջատու պառաւներու դիւական արարքները: Միւս երրորդը զրոյց էր անում թէ ինչպէս այս անուն պառաւը այն ինչ աւերակի կամ քարափի մօտ մի սալ քարի վրա (ներեցէք պէտք է ասեմ) շռել ու նստել քրթուէթ է արել և լսել է որ քարի տակէն ձայն է գալիս. այն քարի տակ խաղնա՝ գանձ է եղել թաղուած: Լոյս աշխարհի ու մութ աշխարհի հէքեաթներուն վերջ կայ: Բայց ոչխարը մեզ կանչում էր. գնում էինք: Չեմ մոռանում թէ ինչպէս ժայռ, աւերակ, օձ, անյայտ գանձ, պառաւ, դև իրար հետ վազում էին մեր երևակայութեան մէջ:

(Կը շարունակվի)

*) Խորամանկ աղուէսը: